РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки юридичних наук, доцентки, завідувачки кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Костюченко Олени Юріївни

на дисертаційне дослідження Щиголя Олега Володимировича на тему: «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «081 – Право»

Актуальність обраної теми дослідження. Актуальність обраної дисертантом теми та існування нагальної потреби у її всебічному опрацюванні викликана тим, що, попри значний науковий внесок, гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні все ще супроводжуються існуванням багатьох проблем теоретичного, правового та правозастосовного характеру. Проте, охорона й захист прав, свобод та законних інтересів потерпілого, їх реалізація потребує існування у кримінальному процесі розгалуженої системи гарантій, що покликана забезпечити їх дієвість та ефективність. Значна кількість існуючих наукових праць обмежується фрагментарним аналізом гарантій прав потерпілого, їх окремих аспектів, щодо низки питань у наукових колах тривають дискусії. Крім того, пропозиції вчених не завжди знаходять відображення в правотворчій та правозастосовній діяльності, залишаються без належної уваги.

Таким чином, можна дійти висновку, що тема дисертаційного дослідження Щиголя Олега Володимировича є актуальною і затребуваною для вітчизняної кримінальної процесуальної доктрини та правозастосовної практики.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, а також їх достовірність не викликає сумнівів, адже основні положення рецензованого дисертаційного дослідження ґрунтуються на значній за обсягом джерельній базі, яку становлять як доктринальні джерела, так і емпіричні матеріали. Інформаційну та емпіричну основу дисертаційного

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Вх. № 452 н 4/24
«09» 05 2024 р.

дослідження становлять: національні, міжнародні та іноземні нормативно-правові акти; практика національних судів України (39 ухвал слідчих суддів, 9 ухвал судів, 16 постанов Верховного Суду, 3 вироки), рішення ЄСПЛ; результати анкетування 54 адвокатів, 30 слідчих, 44 прокурорів, 21 судді (усього 149 респондентів); наукові праці в галузі кримінального процесу та інших галузях юридичної науки. Крім того, здобувачем використано власний досвід роботи адвокатом та помічником адвоката.

Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження виступив комплекс загальнонаукових та спеціальних *методів* наукового дослідження, серед яких: метафізичний, діалектичний, системно-структурний, тлумачення правових приписів, моделювання, формально-логічний, порівняльно-правовий, соціологічний, статистичний методи. Ці та інші методи використовувалися в діалектичному взаємозв'язку і взаємозалежності, що забезпечило високий рівень обґрунтованості та достовірності отриманих автором результатів дисертаційного дослідження, який засвідчує, зокрема, їх достатня апробація на наукових та науково-практичних конференціях.

Мета і завдання дослідження. Дисертант вдало визначив мету дисертаційного дослідження – виявлення теоретичних і прикладних проблем у площині забезпечення (гарантування) прав потерпілого на досудовому розслідуванні та їх вирішення шляхом розроблення науково-обґрунтованих висновків і пропозицій, щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства в частині нормативного регулювання прав потерпілого.

Задля досягнення поставленої мети автором у дисертаційному дослідженні було успішно розв'язано наступні завдання:

1) За результатами дослідження поняття «кримінальні процесуальні гарантії» визначено його співвідношення з поняттям «гарантії прав учасників кримінального провадження» та іншими суміжними поняттями. Встановлено форму закріплення та форму вираження гарантій, їх зміст, напрями дії та інші сутнісні ознаки. Запропоновано власне теоретико-правове визначення поняття «гарантії прав учасників кримінального провадження»;

2) Визначено місце гарантій прав потерпілого в системі гарантій прав учасників кримінального провадження;

3) З'ясована роль та функціональне призначення гарантій прав потерпілого, зокрема на досудовому розслідуванні, визначено ознаки цих гарантій, надана їх класифікація;

4) Здійснено аналіз поняття «потерпілий», закріплене в КПК України, особливості процесуального статусу (становища) потерпілого та момент виникнення цього статусу, окреслено коло процесуальних інтересів потерпілого, насамперед на стадії досудового розслідування;

5) Проаналізовано існуючі кримінально-процесуальні функції та з'ясовано яку з них виконує потерпілий;

6) Визначено гарантії права потерпілого на участь у досудовому розслідуванні та права впливати на його хід і результати з погляду їх достатності та ефективності, серед іншого права: потерпілого на інформацію; на збирання та подання доказів; на участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях; на оскарження рішень, дій та бездіяльності уповноважених осіб; на професійну правничу допомогу, на відшкодування шкоди, завданої йому кримінальним правопорушенням, а також його втілення на стадії досудового розслідування;

7) Окреслено гарантії прав потерпілого на окремих етапах досудового розслідування: початковому, проміжному, завершальному (прикінцевому);

8) Сформульовано науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині забезпечення (гарантування) прав потерпілого на досудовому розслідуванні.

Автором вдало визначені *об'єкт дослідження* – правовідносини у сфері забезпечення (гарантування) прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, зокрема потерпілого, взаємодія потерпілого з іншими учасниками кримінального провадження та *предмет дослідження* – гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні.

Вивчення дисертаційного дослідження дозволяє дійти висновку, що його зміст відповідає сформульованій меті та завданням.

У ході свого дослідження дисертант звернувся до вітчизняних та закордонних наукових робіт з відповідної тематики, критично їх проаналізував, сформулював на підставі цього власні нові та обґрунтовані висновки. Стиль викладення матеріалу дозволяє легко сприйняти зміст та характер тих висновків та результатів, які отримав здобувач за результатами проведеного дослідження.

Таким чином, наукові висновки, положення та рекомендації, сформульовані у дисертації, є обґрунтованими та достовірними.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що аналіз дисертаційної роботи, а також праць, у яких відображені основні результати дослідження, дозволяють стверджувати, що наукові висновки та пропозиції сформульовані дисертантом самостійно та характеризуються науковою новизною.

Особливо важливими для науки кримінального процесуального права є ті висновки, які здобувач сформулював вперше, а саме:

– гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні (весь їх масив) дисертантом поділено на дві відносно самостійні групи: 1) універсальні – мають загальний характер і дістають свій вияв на всіх етапах досудового розслідування; 2) темпоральні – діють (принаймні зберігають свою дієвість) на окремих етапах досудового розслідування: початковому, проміжному, завершальному (прикінцевому);

– автором запропоновано надання статусу потерпілого громадським об'єднанням, фермерським господарствам та іншим утворенням без статусу юридичної особи, створення та діяльність яких прямо передбачені законом;

– враховуючи вольовий аспект участі потерпілого в кримінальному провадженні, пропонується закріпити право особи відмовитися від процесуального статусу потерпілого шляхом подання відповідної заяви про це;

– запропоновано надати потерпілому право самостійно залучати перекладача та спеціаліста (як альтернативу їх залучення прокурором чи слідчим суддею) під час досудового розслідування;

– запропоновано закріпити в КПК України заборону примусового освідування потерпілого, а також внести до статті, котра регламентує його здійснення, окремі зміни;

– наголошується на потребі встановити у КПК України обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора забезпечити проведення психологічної експертизи з метою визначення розміру моральної шкоди, завданої потерпілому, якщо останній заявив про це відповідне клопотання.

Інші наукові положення, сформульовані дисертантом за результатами свого дослідження, також містять елементи наукової новизни та спрямовані на удосконалення раніше сформульованих у літературі положень і їх подальший розвиток.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Зміст та оформлення дисертації відповідає меті та завданням дослідження, а також відображають його актуальність і наукову новизну. Дисертація Щиголя Олега Володимировича характеризується логічною завершеністю, комплексністю, а також системністю отриманих висновків та результатів.

Структура дисертації обумовлена завданнями та метою дослідження й складається з: анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів висновків, списку використаних джерел, що становить 39 сторінок (337 найменувань), та додатків на 102 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 358 сторінок, із них основний текст викладено на 198 сторінках.

Дисертаційна робота Щиголя Олега Володимировича характеризується високим рівнем наукового аналізу, про що, зокрема, свідчить емпірична база дослідження. Здобувач виокремив актуальні питання у сфері забезпечення прав потерпілого на досудовому розслідуванні та сформулював 9 авторських пропозицій, які містять елементи наукової новизни та мають практичну цінність.

Дослідження розроблене з урахуванням потреб теорії та практики кримінального процесуального права.

На увагу заслуговує значна кількість наукових праць, опублікованих здобувачем за темою дисертаційної роботи, зокрема, основні результати дисертаційного дослідження знайшли своє повне відображення у 5 фахових наукових статтях, 9 публікаціях апробаційного характеру та 8 наукових працях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Дисертація виконана державною мовою з дотриманням наукового стилю.

Порушень академічної доброчесності, текстових запозичень без посилання на першоджерела рецензентом не виявлено.

Дисертація О.В. Щиголя містить вагомі для науки кримінального процесу результати, які в цілому вирішують важливу наукову проблему, пов'язану з гарантіями прав потерпілого на досудовому розслідуванні.

Теоретичне та практичне значення основних положень і висновків дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у науково-дослідній роботі, навчальній роботі, правозастосовній, правотворчій діяльності тощо.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Виключно позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О.В Щиголя, необхідно звернути увагу на окремі положення роботи, які є дискусійними та потребують окремих пояснень автора під час захисту:

1. Пропозиція наділення потерпілого та його представників статусом окремої, потерпілої сторони (разом із обвинуваченням та захистом) є дискусійною. Здобувачу варто було окремо проаналізувати підхід, втілений у Статуті кримінального судочинства 1864 року, за якого потерпілий визнавався приватним обвинувачем та належав до сторони обвинувачення, маючи низку окремих процесуальних прав та їх гарантій. Концепція надання потерпілому статусу приватного обвинувача, її переваги та/або недоліки не були повною мірою розкриті у дисертаційному дослідженні. Крім того, виокремлення потерпілої сторони є

проблематичним у розрізі функціональної належності потерпілого та його представників у кримінальному процесі.

2. Пропозиція обмежити часові межі пред'явлення цивільного позову стадією підготовчого провадження потребує додаткового обґрунтування. У цьому контексті доцільно дослідити випадки, за яких особа перебуває в стані, який унеможливлює подання нею відповідної заяви, цивільного позову, вчинення процесуальних дій.

3. Запропонована концепція процесуального віктимоцентризму супроводжується ризиком обмеження прав інших учасників кримінального провадження та порушенням процесуального балансу в кримінальному провадженні. Відповідно до статті 2 КПК України завданнями кримінального провадження, зокрема, є охорона прав, свобод та законних інтересів всіх учасників кримінального провадження з тим, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Кримінальне процесуальне законодавство не пріоритизує будь-кого з учасників кримінального провадження, проголошуючи натомість принципи рівності та змагальності.

Водночас наведені зауваження є дискусійними та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

1. Дисертація **Щиголя Олега Володимировича** на тему: **«Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні»** є завершеною, комплексною кваліфікаційною науковою працею, що має творчий характер, виконаною особисто, у якій знаходить вирішення важлива наукова проблема – гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні. Дисертація оформлена згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України державною мовою та з дотриманням правил академічної доброчесності.

2. Дисертація відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 № 341 та від 19 травня 2023 р. № 502).

3. Здобувач **Щиголь Олег Володимирович** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ -

кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедрою кримінального процесу
та криміналістики
Навчально-наукового Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка **Олена КОСТЮЧЕНКО**

Підпис [illegible] засвідчую
Вчений секретар [illegible]
КАРАУЛЬНА
08.05 2024 р.

Україна * Київський національний університет імені Тараса Шевченка * Ідентифікаційний код 02070944

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Вх. № 452 «09» 05 2024 р.